

XII. PIUS, A SZOCIÁLIS PÁPA

ÍRTA:

MARCZELL MIHÁLY

Vatikán magaslatáról nem köznapi hangokat szokott hallani a világ. Akár szóban cseng Krisztus helytartójának hangja, akár írásban olvassuk lelki megnyilatkozását, mindig érezzük, hogy olyan magas szemszögből való ítélkezés csendül, amely az emberi szempontok gyarlósága fölé emelkedik és az örök Úr terveit akarja részletezni. És ez nagyon megnyugtató mireánk nézve. Nemcsak azért, mert a nagy összefüggéseket megvilágító fényvetés biztossá teszi életutunkat, hanem azért is, mert a legfelsőbb megnyilatkozás az egyetemes katolikus egyház összes hívőinek lélekirányítását adja. Aki azután figyelemmel kíséri a főpapok főpapjának ezeket a megnyilatkozásait, az még akkor is tisztelettel hajlik meg az ilyen szózatként hangzó beszéd előtt, ha vallási területen más otthonban keresi lelkének vigaszait. A *Roma locuta* mindenki előtt olyan tétel, hogy legalább is hódolatos tiszteletet parancsol a hallgató számára.

A Szentatya számos megnyilatkozása mellett az 1943-as év júniusában és szeptemberében két olyan szózat hangzott el Szent Péter trónján, amely különös figyelmet érdemel az emberiség szociális berendezkedése szempontjából. Az első szózat egyenesen a munkásokhoz és munkásnőkhöz szólt és a maga részletességében tárta fel XII. Pius gondolatait a munkáskérdésről, a második a világhoz fordult és a fékevesztettségben tobzódó háborúval szemben hangot adott a béke gondolatának. Ha ezt a két, igen komoly ígéhirdetést szorgosabb vizsgálat alá vetjük, akkor megállapítható az a tény, hogy e két beszédből a maga plaszticitásában élénk lép XII. Pius, a szociális pápa. A gyönyörűen hangzó szavakból ugyanis két lényegbevágó gondolatcsoport bontakozik ki. Ez a gondolategyüttes azután rávüágít arra, miképpen gondolkodik a munkásról, a munkás egymáshoz való

viszonyáról, az emberek egyetemes egybefonódásáról, az anyagi és lelki életkincsek elosztásáról, továbbá felhasználásáról a Vatikán Főpapja. Sőt, az is kiviláglik – ha a gondolatokat külön rendszerbe akarom foglalni, hogy a magas megnyilatkozás első részben *az emberiségről alkotott alapgondolatokat közöl*, majd más területeken *a szociális élet gyakorlati megnevesítésének módzatait is közli*. És ez annál inkább fontos, mert nem mondható és vádként sem emelhető, hogy XII. Pius csak az elmélet magaslatán maradt és a gyakorlati megoldás nehézségei előtt megtorpanva megáll. Az elhangzott beszédekből olyan világosan hámozható ki a boldogabb szociális életet biztosító gyakorlati életprogram, hogy szinte követelve követeli az egyszerű lemintázást. Így áll aztán elének az elméleti és gyakorlati élet terén XII. Pius mint a szociális pápa.

a) Ha XII. Pius két megnyilatkozásának *alapgondolatait* keresem, akkor három, az ember személyiségét érintő pontot lehet megállapítani. Az egyik a munkásember értékéről, a másik az embernek emberhez való segítő kapcsolatáról, a harmadik pedig az egész emberiség egyetemes szent összetartozandóságáról szól. A munkásemberről a személyi méltóság fönséget hirdeti, az egymáshoz való viszonyt tekintve a kölcsönös segítség kötelezettségét írja elő, az emberiség egyetemét illetően pedig az igazi testvériség parancsát hangsúlyozza.

Az első beszéd bevezetésében mindjárt azzal kezdi, hogy lelke úgy suhan végig az előtte gyülekező munkásseregen, mint ahogyan a Megváltó nézett drága népére, „amikor egy napon így kiáltott fel: »Szánom a sereget« (Mk. 8, 2).” De ez a seregszemle olyan megérett és lelki egységet föltáró módon történik, hogy elmondhatja a beszédet mondó pápa „Mindenben és minden időben, szeretett fiam és leányaim, tartsátok fenn és őrizzétek meg *személyi méltóságokat*.” A Szentatya szerint

ugyanis mindennél több az a nagy öntudat, amellyel az ember önmagát az anyag és a világ fölé tudja emelni. És ebben a tekintetben munkás és munkaadó egyenlő rangú, mert mind a kettő arra a magaslatra emelkedhet, hogy Krisztus testvérenek nevezheti önmagát. „Az anyagot, amelyen dolgoztok, a világ kezdete óta Isten teremtette meg és századokon keresztül alakította a föld méhében és a föld felületén kataklizmák, erjedések, kitörések és átalakulások útján, hogy az emberi munka számára a legmegfelelőbb terepet biztosítsa. Legyen ez az anyag folytonos figyelmeztető Isten teremtő kezére és emelje lelketeket Ő felé, ki a Legfőbb Törvényhozó s akinek törvényeit a gyárak életében is meg kell tartani.” Mintha kicsendülne ebből az a megállapítás, hogy az anyaggal dolgozó munkásember királya és ura a földnek, amint hogy az írás első lapjain mondja az Úr: „Uralkodjatok a földön!...” A munkásember tehát sohase felejtse azt a magas felértékelést, hogy nem a föld rabszolgája, hanem az Isten teremtette anyagnak királyi megművelője. Nem szabad tehát olyan módon gondolkodnia, hogy a számtalan föld, a gyártelep rabszolgáságot követelő hatalmasság, hanem éreznie kell, hogy az Isten által elgondolt munkának megszentelt területe. – Mert az is világos, hogy az Úr alkotta anyagnak megművelése szent földadat. Őszentsége szavai szerint az egyetemes munka kötelesség: „ismét felébreszt lelkünkben egy nagy gondolatot és egy nagy misztériumot: azt a gondolatot, hogy a *munkát Isten szabta ki* az első emberre a bűnbeesés után, hogy a földön arca verítékével keresse meg kenyerét; s azt a misztériumot, hogy *Isten Fia is*, aki a világ üdvözítésére leszállt az égből és emberré lön, *alávetette magát a munka törvényének* s úgy töltötte el ifjúságát, hogy együtt fáradozott nevelőatyjával, miért is Őt az „ács fiaként” tisztelték (Szent Márk 13? 55-)” Ez a megállapítás arra vall, hogy az Isten tervében kötelező helyet foglal el a munka és egyúttal azt is jelenti, hogy a munkáskéz erőfeszítése és pörölyemelése az isteni törvény hűséges betartása. Aki pedig átérezheti azt, hogy munkájával Isten törvényét teljesíti, az büszkén emelheti föl a fejét, mert az Úrnak alázkodó engedelme. Épp azért munkásnak és munkásnőnek óvakodnia kell attól a kísértő gondolattól, hogy a munkateljesítésben csak szolgátságot lásson; ellenkezőleg, arra kell gondolnia, hogy munkája folytán az Úr alkotta anyagi világnak tökéletesebb, szebb alakjait tudja megteremteni. Ilyen elgondolásban a munkáskéz a teremtő isteni kéz segítője. Mégpedig olyanformán, hogy a megteremtett anyag teremtett emberi kéz munkája folytán tökéletesebbé nevesedik.

De az egyénien magasra emelt munkás és munkásnő nem elszigetelten él a világon, hanem

testvéri közösségben áll egyik a másik mellett. A testvériségnek ez a megállapítása azonban csak akkor lesz igazi érték, ha kölcsönös segítséssel kapcsolódik az egyik a másik mellé. Ebben az elgondolásban testvér-munkás a munkaadó is; de a munkaadó és a fizikai munkás megértése akkor lesz igazán érték, ha kölcsönös segítséssel állnak egymás mellett. „Szükséges, hogy az igazi egyetértés és testvériség szelleme hasson át mindenkit: a feletteseket és az alárendeltet, az irányítókat és a munkásokat, a nagyokat és a kicsinyeket, egyszóval a nép minden rétegét” – mondja a szentséges Atya. Nagyon természetes, hogy ezt az egyetértő testvériséget olyan módon lehet gyakorlati életté teremteni, hogy minden jogos és karitatív kapcsolatban a szeretet lelkének kell érvényesülnie. A vezetőnek nem adatott olyan jog, hogy a durva uralom módszerével intézkedjék, de az alárendeltnek is az a kötelessége, hogy szerető engedelmességgel hódoljon be a felsőbbség előtt.

A végső alapelgondolás azt az igazságot tükrözi, hogy a munkás és a munkaadó, az ember és az ember az Istenfiúság szent egyetemében fűződik egymáshoz. Ez az alapgondolat legerősebben a szeptemberi békeszózatban cseng, amikor is nemzetet nemzethez kapcsolva *egyetemleges szeretettel* szól az egymással szemben álló ellenfelek vezetőihez: „A mi szavainkat – mondja – kivétel nélkül minden nép iránt érzett pártatlan szeretet és jóléti tükről való éber gondoskodás hatotta át.” Mikor ő a harcoló nemzetekhez ezt a gyönyörűséges mondatot mondja: „Adjátok meg minden nemzetnek a méltó béke alapos reményét, amely nem sérti sem az élethez való jogokat, sem a becsület-érzésüket”, akkor azt akarja hirdetni, hogy nemzet nemzetel szemben olyan érzéssel éljen, ahogyan ember emberhez fűződik a testvéries szeretetben. Ebben a hangban nincs megkülönböztetés. Nem szerepelnek magasabbrendű és alsóbbrendű népekre való hivatkozások. Nem tapasztalható olyan ellenséges indulat sem, amely szeretettel öleli magához a barátot és ridegen taszítja el az ellenséget, hanem felcsendülnek azok az egybefonást hirdető szeretethangok, amelyek az emberiség egyetemét Isten földi szent családjának hirdetik. Milyen szépen csengő beszéd ez azok előtt az áldozatos munkások előtt, akik arcuk verítékével alakítják és szepítik a föld anyagának torzult formáit. Milyen szép lenne a világ, ha ezek a hangok és ezek az alapelgondolások úgy járnának át az emberek és nemzetek lelkét, hogy előttük mint kívánatos eszmény bontakoznék ki az emberiség egyetemének szent testvérisége. De ha álomképnek is látszik ez a gyönyörű megrajzolás, mégis olyan hatalmasan kiköntözött jövőkép, amelynek elérésére törni mindenkinek kötelessége.

Még a Szentatya lelke előtt is olyan szépséges-

nek tűnik fel ez az álomba várt gyönyörűség, hogy szinte kirobban lelkéből a keserűség, mikor arra gondol, hogy gáncoskodó közönségesek a háború meghosszabbításával vagy támogatásával vádolják. Semmiféle vád sem érheti olyan fájdalmasan a népek atyját, mint az a rágalom, amely szerint a nemzetek testvéri együttesét óhajtó, azon dolgozó és azért imádkozó, a háborús szörnyűségek vámszedőjeként állíttassék a népek elé. Aki mindent áldozott a békéért, aki mindig az emberiség testvériségéért küzdött, az atya és nem kufár vérdíjasa a szenvedő emberiségnek. XII. Pius a népek testvériesülésének lánglelkű szószólója és így a háborús fékevesztettségnek hivatott ellensége.

b) De a sok szép elméleti elgondolás mellett megtalálta-e XII. Pius a gyakorlati megvalósulás útját? – Mert méltán kérdezheti az ember, vajjon nem álomképekbe szökkenő elmélet-e csupán a pápa megnyilatkozása? És ezt a kérdést annál inkább fel lehet vetni, mert nem ritkán hallunk örömrivalgó felsikongást, amikor a magas méltóságra emelt emberről azt a „tudományos megállapítást” kürtölik világgá, hogy az ember nem több, mint az állatvilág egyik emelkedettebb díszpéldánya ... Sőt gyakran azt is halljuk, hogy „homo homini lupus”. Márpedig a farkassá durvult ember nem élhet testvéri életközösséget... Azokat a hittel telítetteket pedig defetistáknak kiáltják ki, akik az emberek végső megbékülésében hinni merészkednek...

Mindezekkel szemben le lehet és le kell szögezni, hogy a Vatikán Főpapja jól látja és gyakorlati alapon hirdeti a társadalmi ellentétek megoldásának tervezetét. Ez a pontokba foglalt tervezet *szellemi* és *anyagi* részre oszlik.

A *szellemi* részben azt követeli, hogy a munkásréteg kulturális élete a tanító nevelés, a fejlődés szervszerű ütemezése és az anyagi alapfeltételek megadása útján *szerves életbontakozással* szorgalmazandó. „Az Egyház mint az igazság őre és tanítója s a munkások jogainak bátor hirdetője és előharcosa, a tévedések ellen küzdve számos alkalommal kénytelen volt résen lenni, hogy megtévesztő és balga elméletek délibábja és látomása, valamint a társadalmi jólét hamis mestereinek csalóka csábítása és ösztönzése meg ne tévesszék azok, akik a rosszat jónak és a jót rossznak mondják és a nép barátjainak hirdetvén magukat, mégsem teszik lehetővé a tőke és a munka, a munkaadók és a munkavállalók között a kölcsönös megegyezést, amely a haladást és a közjót szolgáló társadalmi egyetértést biztosítja és előmozdítja.” De ezt a megértést nem lehet egyszerű hallás után elsajátítani, hanem erre a szellemi magaslatra *a tanulás nehéz munkájával* és *a kritika szellemével* lehet felemelkedni. Az élet nagy összefüggéseit, a magánember jólétének és a közjónak helyes kap-

csolatát csak azok a koponyák ismerhetik fel, „akik tudatában vannak a közjó tekintetében fennálló felelősségüknek”. De az ilyen magasabbrendű meglátásra a szellemi kiteljesülés útján szélesülhet a munkásember horizontja. A jelszavak helyett az igazság keresése a kötelesség; az igazság pedig nehéz szellemi erőfeszítéssel közelíthető meg.

A magasabb szellemi életfokot azonban csak az a munkás mozdíthatja elő és érheti el, aki *az emberi élet fokozatos evolúciójának* hívője és a forradalmi felforgatásnak ellensége. „A hamis próféta el akarják hitetni, hogy az üdvösség csak egy olyan forradalomból származhat, amely megváltoztatja a társadalmi együttélést vagy nemzeti jelleget vesz fel. A társadalmi forradalom azzal kezdődik, hogy hatalomra juttatja a munkásosztályt; üres szó ez és megvalósíthatatlan merő látszat! A valóságban azt látjátok, hogy a dolgozók továbbra is az állami kapitalizmus erejéhez kapcsolódnak és annak vannak alárendelve. Ez pedig elnyom és alárendel mindenkit, a családot és az öntudatot egyaránt és a munkásokat egy gigászi munkagépezetté alakítja át.” A szellemi életet igénylő munkásnak jól kell tudnia, hogy „az anyagi előny sohasem olyan, hogy méltó kárpótlást jelentene a mindenkivel követelt lemondásokért, *amelyek a személy jogait, a család irányításának a hivatás gyakorlásának szabadságát, az állampolgári szabadságot és különösképpen a vallásszabadság és a lelkiismereti szabadság gyakorlását sértik.* Jól mondja tehát XII. Pius: „Nem a forradalomban, hanem az egyetértő evolúcióban rejlik az üdvösség és az igazságosság. Az erőszak mindig csak rombolt, de sohasem emelt fel; felélesztette a szenvedélyeket, de nem csillapította azokat; felfokozta a gyűlöletet és a rombolást, de nem békítette ki a küzködő feleket, s az embereket és a pártokat abba a súlyos helyzetbe hozta, hogy csak fájdalmas megpróbáltatások után, lassanként tudták megkezdeni a viszály romjain az újjáépítést. Csak a fokozatos és bölcs, a bátor és a természettel összhangban álló, az igazságosság és méltányosság keresztény normáitól megvilágított és irányított *fejlődés* vezethet a munkás kívánságainak és jogos igényeinek kielégítésére.”

De azt alapvetésül kell elfogadni, hogy ezek a szellemi életmagaslatok úgy közelíthetők meg, hogy munkás és munkásnő anyagi életfeltételei a legigazságosabban és emberhez méltóan biztosítassanak. Ennek a szorgalmazását akarja hangoztatni az a rendszeres, egységbe fogott, anyagi életterületre szorított létfeltétel-megemelés, amely *a békés otthonban, az arányos munkabérből, a gyermekek és aggok biztos ellátásában* nyernek ki-fejezést.

Ezeknek az alapját az az összefogó tétel adja, amely a termelő erőknek, a magántőkéknek, az,

iparnak, a kézművességnek és a mezőgazdaságnak harmóniájáról szól. »A magántőkét nem szabad szétforgácsolni, de elő kell mozdítani okos ellenőrzött rendezését, ami az egész nép igazi anyagi jólétének elérését és fokozását szolgálja. Nem szabad elnyomni, de nem is szabad kiváltságos helyzetet biztosítani az iparnak, hanem elő kell mozdítani harmonikus együttműködését a kézművességgel és a mezőgazdasággal, ami a nemzeti földterület változatos és szükséges termelő ágazatainak felvirágozásához vezet. Nem szabad a technikai haladás vívmányaiban a legnagyobb haszon biztosításának lehetőségét látni, hanem az ezekből származó előnyöket a munkás személyes helyzetének javítására kell felhasználni, hogy ne dolgozzék oly keményen és megerősítse családi kötelekeit azon a földön, ahol él, abban a munkában, amelyből él.»

Lám, itt már kicsendül az a hang, amely a munkásélet megemelésében a lényegét érinti. Az a hang, amely a munkás családi otthonát olyan szentélynek hirdeti, amelynek megteremtése az anyagiak mellett elsőbrendű cél jellegével bír. A munkás is családias otthont igényel; ezt az igényét nem a tömeglakás, hanem a kicsi meleg otthon elégítheti ki. Ez pedig a termelő ilyen célú felhasználásából fakadhat.

Természetes, hogy e mellett hangosan követelhető az a *jogos munkabér* is, amely a tisztas, kulturális élet lehetőségét biztosítja. Ezért mondja nagy komolyan a következőket XII. Pius: „Elődeink és magunk is megismételt tanításainkkal sohasem mulasztottuk el az alkalmat, hogy mindenkivel megértessük szükségleteiket, személyi és családi igényeiket, és a társadalmi egyetértés alapkövetelményeiként hirdettük azokat a törekvéseket, amelyek annyira szívetekben fekszenek. Ezek: az *olyan munkabér*, amely a család létfenntartását biztosítja és lehetővé teszi a szülőknek ama természetes kötelességük teljesítését, hogy egészségesen táplált és öltöztetett gyermekeket neveljenek fel; az *emberhez méltó lakás*; annak lehetősége, hogy a munkások gyermekeik kielégítő *oktatásáról és megfelelő neveléséről gondoskodjanak* és biztosítsák magukat a *szükség, a betegség és az öregség idejére*. De ennek a gondoskodásnak olyannak kell lennie, hogy – amint a fenti idézet utolsó mondata erősen hangsúlyozza – a betegség és öregség idejére is elegendő anyagi bázist biztosítson. Nem huny szemet XII. Pius a már itt-ott fellépő és ilyen irányt mutató megindulás előtt sem. Azért mondja: „Bármennyire is *dicséretre méltók voltak egyes intézkedések és közhatóságok engedményei, és bármennyire emberies és nemes érzés hat is át számos munkaadót*, mégis ki állíthatná most, hogy ezek a célkitűzések mindenütt megvalósultak.” De az egyesek felé intő elismerés

mellett a legkeményebben hangsúlyozza, hogy a helyes szociális élet igényeit *mindenkinek* teljesítenie kell. „A szociális gondoskodás eme feltételeit teljesíteni kell, ha azt akarjuk, hogy a társadalmat ne rendítsék meg minduntalan a viharos nyugtalanságok és a veszedelmes meg-rázkódások, hanem megnyugodjék és összhangban, békében és kölcsönös szeretetben fejlődjék.” Ugyancsak itt, amikor dicsérettel emlékezik meg a munkások és munkásnők áldozatos és felbecsülhetetlen nyugalmaról és munkájáról, akkor *óva int mindenkit attól, hogy a munkásságnak ezt a nyugalmit arra magyarázza, hogy minden megtörtént már, ami lehetséges*. Szinte keményen szól ez a megállapítása: „Ez azonban senkit sem vezethet arra a megállapításra, amint arra karácsonyi szózatunkban is rámutattunk, hogy minden kérdést megoldottnak kell tekinteni.” Ellenkezőleg! A munkásság részéről való odaadó fegyelmességet és a munkaadók részéről meginduló szociális kezdeményezéseket fokozódó munkálkodással folytatni és fejleszteni egyetemleges kötelességünk!

Ha végezetül magunk elé rajzolnánk XII. Piusnak a szociális kérdéstről alkotott alap gondolatait és megoldási tervezeteit, akkor világosan állna előttünk az a szépséges jövő társadalmi életkép, amely az ember egyetemes megbecsülését, kulturális kifejlődésének lehetőségét, a munka felértékelését és az ezekből való kisarjadás nyomán kialakult tökéletes társadalmi életet tárná szemünk elé. Csak az az ember nem tudna hinni ennek a lehetőségében, akinek lelkét nem tölti be az a tudat, hogy az emberi élet legvégső irányításában gondviselő isteni kéz működik, és aki megtagadná azt a nagy emberi elhivatottságot, amely szerint a föld is Isten paradicsoma, melynek átmeneti lakója az ember, égi Atyánk örök otthonának elhivatott várományosa. XII. Pius azoknak szól, akik ebben a világszemléletben élnek, és békebeszédjében *áldottaknak és ismételten áldottaknak* mondja mindazokat, akik ebben a munkában segítő munkatársként szorgoskodnak. De amíg az emelkedettebb lelkekhez bátorítóan szól, addig az élet igazi értékének megvilágító fényvetéssel fordul a tévelygők felé is. Szinte harsogva harsog a beszéd sorai között az az evangéliumi gondolat: akiknek fülei vannak a hallásra, halljanak, akiknek szemei vannak a látásra, lássanak . . . Pharosként emelkedik ki Róma főpapja az emberek küzdő tömkelegéből és szociális érzéstől áthatva – Mestere tanításának hangszórójává válva – az emberiség helyes útját akarja feltárni.

Akik megértik áldott szavait, azok a szebb jövő építő munkásai és annak a szent igazságnak harsonázói, hogy XII. Pius nemcsak szociális pápa, hanem az Úr földi háza népének Úrküldötte édesatyja.